

2. ВІДКРИТТЯ

Поняття й ознаки відкриття

В узагальненому виді під відкриттям звичайно мається на увазі виявлення (установлення) того, що об'єктивно існує, але раніше не було відоме. Законодавство визнає відкриттям установлення невідомих раніше об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, що вносять корінну зміну в рівень пізнання. Відкриттям визнається установлення певного роду наукових фактів, тобто рішення задач пізнання. Відкриття розширюють і поглиблюють пізнання матеріального світу, приводять до нового знання про об'єктивну дійсність.

Відкриття як рішення задачі пізнання складається у виявленні істотних, необхідних, повторюваних зв'язків у матеріальному світі, а не у встановленні яких-небудь раніше невідомих матеріальних об'єктів. Тому за прямою вказівкою закону права охорона не поширюється на географічні, археологічні, палеонтологічні відкриття, а також відкриття корисних копалин.

На відміну від винаходу, якій являє собою конкретний спосіб досягнення практичної мети (технічне рішення задачі), відкриття як результат пізнання має цінність само по собі, поза залежністю від можливостей його безпосереднього використання.

Як відкриття може бути кваліфікований не будь-який науковий результат, а лише той, котрий підпадає під один із трьох зазначених у законі об'єктів – установлення невідомих раніше закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу.

Явище матеріального світу як об'єкт відкриття найбільше повно розкривається при встановленні його причини і зумовленості, а останнє, як правило, – при теоретичному дослідженні процесу. Не може бути визнаний відкриттям-явищем будь-який встановлений науковий факт. Учений повинен довести, чим явище зумовлене, які воно має наслідки і за яких умов виявляється.

Сукупність істотних властивостей об'єкта складає його якісну визначеність, виражає те загальне, що характеризує весь клас однорідних об'єктів.

Установлені закономірності матеріального світу є найбільш значущими науковими відкриттями. Серед загальної маси зареєстрованих відкриттів їхнє число порівняно невелике. Прикладом може служити закономірність кристалізації (синтезу) алмаза з вуглецю.

Основною ознакою наукового відкриття є його новизна. Це прямо випливає з визначення відкриття, оскільки їм може бути визнане лише встановлення невідомих раніше закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу. У даному випадку під новизною, як і стосовно до винаходів і промислових зразків, розуміється абсолютна світова новизна наукового положення, що заявляється як відкриття.

Новизна відкриття встановлюється на дату пріоритету. На практиці для закріплення пріоритету використовуються всілякі дати – публікації статті, представлення статті в редакцію, доповіді на семінарі, захисту дипломної роботи тощо. Установлення пріоритету за датою надходження заявки – скоріше виняток, ніж правило.

Важливим критерієм охороноздатності відкриття є те, що воно повинне бути не рядовим науковим положенням, а лише таким, котре вносить корінні зміни в рівень пізнання. За самою своєю природою критерій не піддається точному визначенню: нове знання одним фахівцем може бути оцінене як корінна зміна, а іншим – як несуттєва, причому неоднозначність суджень фахівців може бути зумовлена факторами як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру.

Показником фундаментальності відкриття може служити те, що за допомогою виявлення явища, властивості чи закономірності матеріального світу стало можливим пояснення таких наукових фактів і експериментальних даних, що не знаходили свого пояснення з позицій сформованих теоретичних представлень.

Необхідним критерієм охороноздатності відкриття є його вірогідність. Закон вимагає, щоб наукове положення, реєструємо як відкриття, відповідало дійсності. Докази повинні включати дані, що обґрунтовують вірогідність наукового положення, у необхідних випадках також додається опис методики експериментів, їхніх результатів і зроблені висновки. Доказом вірогідності існування властивості матерії може бути явище. Наявність нового явища може доводитися впливом матерії на органи почуттів людини безпосередньо чи через прилади.

Конкретизуючи коло охороноздатних відкриттів, законодавство вказує на положення, не відповідні вимогам, пропонованим до відкриттів. До них, зокрема, відносяться:

- окремі факти, часткові залежності, а також закономірності, властивості і явища, що не вносять корінних змін у рівень пізнання. Дана обставина є найбільш частою підставою для відмови в реєстрації наукових положень як відкриттів;
- гіпотези, зокрема можливі представлення про будівлю матерії, про походження планет, корисних копалин, про існування різних силових полів тощо;

Промислова власність

- рішення математичних задач, встановлення абстрактних залежностей, доказ різних математичних теорем тощо;
- результати, що уточнюють уже відомі положення, наприклад, форми небесних тіл, їхньої орбіти, а також уточнення значень досліджених величин, зокрема швидкості поширення світла тощо;
- виявлення комет, планет та інших просторових утворень;
- твердження, що суперечать науково обґрунтованим і експериментально підтвердженим у світовій науці ознакам (рух за рахунок внутрішніх сил, одержання коефіцієнта корисної дії пристрою, рівного чи більш одиниці тощо);
- результати науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт, що відносяться до створення різних нових технологічних процесів, конструкцій машин і приладів, нових матеріалів, лікарських засобів, їхніх властивостей, способи лікування хвороб, штами мікроорганізмів та інші подібні пропозиції, що стосуються предмета можливих заявок на винаходи;
- виявлення і виведення нових видів рослин, тварин і мікроорганізмів;
- виявлення нових морфологічних структур, зокрема, в області біології, медицини, геології.

Суб'єкти права на відкриття

Суб'єктами права на відкриття є їхні автори, тобто особи, творчою працею яких зроблене відкриття. Згідно з українським законодавством, авторами відкриттів можуть бути лише фізичні особи незалежно від їхнього віку і стану дієздатності.

Після смерті автора його права на відкриття переходять до його спадкоємців за законом чи за заповітом. Тут діють загальні правила, аналогічні тим, що застосовуються у сфері авторського і патентного права.

Обов'язковою умовою визнання тієї або іншої особи співавтором відкриття є внесення їм творчого внеску у встановлення відкриття. Не можуть претендувати на співавторство особи, що зробили тільки технічну допомогу (виконання розрахунків, оформлення документації, проведення дослідів, організаційне керівництво тощо).

Якщо відкриття зроблене в зв'язку з виконанням службового завдання, всі авторські права на відкриття все рівно визнаються за конкретним його розроблювачем. Однак з метою визнання заслуг наукових установ їм видається свідоцтво, що засвідчує, що це відкриття зроблене в даній установі.

Заявка на видачу диплома на відкриття подається в Патентне відомство автором (співавторами) чи його спадкоємцями або організацією, якій це доручено автором. Якщо відкриття носило службовий характер, заявка оформлялася організацією разом з автором. Така заявка повинна подаватися в місячний термін із дня внесення пропозиції про подачу такої заявки. У випадку, якщо заявка в зазначений термін організацією не була подана, автор у праві оформити її сам, вказавши в ній, що відкриття зроблене в зв'язку з виконанням службового завдання, і що організація не оформила заявку у встановлений термін.

Права авторів відкриттів

Як уже відзначалося, сама природа наукових відкриттів як особливих об'єктів правової охорони виключає визнання за авторами відкриттів чи якими-небудь іншими особами монопольних прав на них. Однак особи, що зробили відкриття, вправі претендувати на визнання і заохочення їхніх наукових заслуг, що і забезпечуються законодавством.

Серед представлених авторам відкриттів прав найбільш важливе й основне значення належить праву авторства. Воно має ту ж сутність, що і право авторства на добуток науки, літератури і мистецтва або винахід, корисну модель чи промисловий зразок, а саме особі, що зробила відкриття, гарантується можливість вважатися його автором. Дане право носить абсолютний і винятковий характер. Це означає, що воно діє стосовно всіх третіх осіб і ніхто, крім особи, зазначеної в охоронному документі, не може претендувати на авторство у відношенні даного відкриття. Право авторства є особистим немайновим правом і не може бути відчужене при житті автора чи перейти до його спадкоємців після смерті.

Автору відкриття забезпечується також тісно зв'язане з правом авторства право на авторське ім'я і право на присвоєння відкриттю імені автора чи спеціальної назви. Право на авторське ім'я полягає в можливості автора вимагати, щоб при будь-яких згадуваннях про зроблене їм відкриття воно зв'язувалося з його ім'ям, а також, щоб його ім'я не спотворювалося. Сутність права на присвоєння відкриттю імені автора чи спеціальної назви полягає в тому, що за клопотанням автора, заявленому одночасно з поданням заявки чи не пізніше 2 місяців з моменту винесення рішення і видачі диплома патентне відомство зобов'язане привласнити відкриттю ім'я автора чи запропоновану автором умовну назву.

Автор відкриття одночасно з одержанням диплома здобуває право на винагороду. Розмір винагороди, яку виплачують автору (співавторам),

Промислова власність

визначається Патентним відомством з урахуванням важливості відкриття. Зазначена винагорода виплачується автору (співавторам) незалежно від одержаного їм авторського гонорару за добуток, у якому викладено сутність відкриття, виплати різних видів премій, а також очікуваного ефекту використання відкриття в подальших дослідженнях і в народному господарстві. У випадку смерті автора право на винагороду переходить до його спадкоємців.